

Jelenben szólaló múlt
Nagy elődök nyomában Szakács Endre szórványlelkésszel
(2. rész)

A templomot elhagyva újabb sáros utcára kanyarodunk, vezetőnk igyekezetéből érzem, ismét valami fontos látnivaló vár bennünket. És nem csalódom. A falu szépen rendben tartott tájházát tekintjük meg. Ez az alacsony mennyezetű, kéthelyiséges, kis ablakos, kemencés építmény úgy a száz évvel ezelőtti kidei lakóházat mintázhatja - állapítom meg félhangosan. „Nem úgy van az, kedves, javít ki a gondnok, ilyenekben éltek itt még a '60-as években is.” Meglepettségemet nem tudom leplezni, csak hosszasan merengek a bent és kívül látottakon...

Múltból a múltba érkezünk, amikor *Kosztá Eszter* nénihez látogatunk el. Ő református vallású, de az egyetlen olyan ember a mai Kidében - árulja el vezetőnk, aki még ismerte *Nyíró Józsefet*. A 92 éves néni két nagy háza tornácán üldögélve találjuk.

- Abban a házban, ott, velem szemben laktak Nyíróék, épp a múltkor jártam arra.

- Tetszik emlékezni még Nyíró Józsefre?

- Hát persze, hogy emlékszem. Nagyon jól emlékszem rá, itt élt közöttünk, ismerte mindenki. Egy öreg malmot vett meg, amit aztán feljavított, édesapám is öröklöttes nála. Itt, nem messze, a Kópadon volt a malom, a nagy fűzfa mellett kellett letérni - mutat rézsútos irányba.

- Milyen ember volt Nyíró József?

- Kisiskolás voltam abban az időben, amikor ő itt élt, de arra emlékszem, hogy szerették az emberek. Meg arra is, hogy nagyon nagy szegénység volt akkoriban. Ők is szegényen éltek. Olvastam a könyvét is, amelyikben leírja: éjjel vadászott, hogy valamilyen táplálékot szerezzen. Arra emlékszem még, hogy a lánytestvére is itt élt, a faluban, Török Akos vette feleségül.

Eszter nénitől és Horváth gondnok úrtól elválva nem kerülhetem el kíséremnek szegezni a kérdést:

- Érez-e valamilyen lelki rokonságot a mai kidei katolikus pap az íróvá lett előddel?

- Igen, vannak párhuzamok közöttünk: Nagyszeben, katonai lelkészség, kidei plébánosság, székelyföldi származás, az emberek szeretete (de ezt nem merem hangsúlyozni, mert öndicséretnek tűnhet). Nyíró József nagyon sok mindenben ment keresztül papsága 12 éve alatt. Tisztelem benne, hogy becsülettel végezte szolgálatát azokban a rettenetesen kemény háborús időkben is, sokat küzdött híveiért és velük együtt. Ám olyan értelmes embernek, mint amilyen ő volt, nagyon nehéz lehetett Kidében élni. S valóban csak úgy lehetett, ha az a nagy szeretet fűtötte, amit a könyvében megjelenít. Tényleg mindenkinek a mindene volt. Tisztelte az egyszerű embereket, és fájt neki azok fájdalma. „*Nálunk pap-járás van*” - mondja a regényben a Nyírót először Kidébe vivő református fuvaros. Merthogy keveset időztek itt a katolikus papok. Én sem tudom, meddig bírnám itt ki. Szamosújvárról kijárni egészen más, mint itt élni. Nyíró nagyon szerette az öregeket, nekem már csak ők maradtak. Az irántuk érzett szeretetet méltán tanulhatom tőle. Azért mégsem érzek feltétlen lelki rokonságot vele, ő nem hivatásból lett pap, én pedig megkaptam a hivatás kegyelmét, amiért hálával tartozom.

Kidéből Válaszút felé tartva jó ideig nem szólunk egymáshoz. A felidézett emlékeket hagyjuk hatni, vagy az elmúlásra ítélt érték fölött szomorkodunk, nem is tudom...

„Itt lakik a választúti kicsi Jézus!”

- A választúti filia mindenkor a bonchidai egyházközséghez tartozott - törli meg a csendet *Szakács* plébános. Eleinte az út melletti Bánffy-kastély kápolnájában tartották a szentmisét (mert a többségében református báró-családban voltak katolikusok is), s valamikor a múlt század elején sikerült kis kápolnát építeni az ottani kevés hívő részére. A pontos évszám sehonnan sem nyomozható ki, de az építkezés körülményességére sikerült fényt derítenem a bonchidai régi levelek alapján. A plébános többször kért segítséget a püspökségtől ilyen célra, de a benyújtott terv használhatatlanságára vagy nagyobb egyházközségek építkezésének támogatására hivatkozva nem kapott. Ezért valószínűleg más forrásokhoz folyamodott, és bejelentés nélkül épített. Püspöke más helyről szerzett tudomást arról, hogy Válaszúton új miséző hely létesült. A telket minden bizonnyal a báró adományozta az egyháznak.

- Ma nyolc hívem van a Kolozsvárt Szamosújvárral összekötő főút mentén fekvő Válaszúton. Ott még nem kereszteltem, csak temettem. Nagyon fájdalmas ott a temetés. A fiatalok vagy a környékbeli váro-

sokba költöztek, vagy Magyarországra telepedtek ki, így utánpótlásban nem is lehet gondolkozni. Esetleg a városból visszatelepülőkkel tud növekedni a létszám a szórványban, de erre már inkább csak a nyugdíjas korúak vállalkoznak. Válaszúton havonta egyszer van szentmise, Bonchidán kétszer. Néhány bonchidai vállalja, hogy eljön velem a választúti szentmisére, fordítva ez sajnos nem működik. Ők úgy értelmezik, hogy van saját kápolnájuk, s akkor minek menjenek más templomába? Az az övék, az ő szentmiséjüket ott kell bemutatni. Nem is lehet panasz, hoznak áldozatot a kicsike templomért. A nagyobb ünnepeket persze náluk is szentmisével ünnepeljük.

A főútra kanyarodva hamarosan szembeűnik az említett kis kápolna. - „*Ott lakik a választúti kicsi Jézus!*” - parafrázálja vezetőm jóbarátja mondását. Egyszerű építmény, de egészen biztos, hogy a „kicsi Jézus” itt is ugyanolyan „jól érzi magát”, mint a nagyvárosok dómjaiban. A kevéske katolikus ember felkeresése helyett itt inkább Wass Albert szülőhelyének, a kápolnával szinte szomszédos, (kívülről) szépen rendben tartott Bánffy-kastély megtekintése mellett döntünk. Lehetőséget viszont nem kapunk rá, bárhogy is kérleljük a sérült gyermekek iskolájává alakított épület egyenruhás őrét, szigorúan a polgármesteri hivatalba irányít: csak ott adhatnak engedélyt a belépéshez, még akkor is, ha csak az udvaron akarunk sétálni...

A megalázó eljárás sehogyan sem tetszik nekünk, és szinte „elkerülhetetlenek” látjuk az egyszerűbb megoldáshoz való folyamodást... Szégyen, nem szégyen, a pap maga vállalja, hogy bemászik a nagy keret szegélyező drótkerítés egyik nyílásán. Pillanatok alatt belül terem és hamarosan a kastély udvar felőli oldaláról készített fényképekkel tér vissza. A kaland azért némileg elvette az író szülőhelye előtti tisztelgésünk áhítatát. Emlékezni, és nem bosszankodni jöttünk ide - állapítjuk meg egybehangzóan.

Szakács plébános aztán a helyi református paphoz „irányulva” menti meg a helyzetet, ő sokat tud az itteni múltból.

- Híveimet nem érinti meg igazán, hogy Wass Albert szülőfalujában élnek - mondja kísérom, míg a paplakhoz érünk.

- Igaz, az író egészen kicsi gyermekkorában elkerült innen. A szülei korán elváltak, és őt az édesapja vitte magával a mezőségi Szentgotthárdon lévő kastélyukba. Válaszútról nem is igen emlékezik meg írásaiban, *Gotthárdot*, s a szomszédos *Cegét* viszont annál többször említi. Azok a helyek sincsenek messze, Szamosújvártól 20 kilométerre lehetnek, a másik irányban.

Vajda Dezső lelkész jó kollégaként üdvözlí paptársát és készségesen beszéli el, amit a választúti „nagy múltból” tud. - Válaszút 1370 óta a Bánffyak birtoka. Országút-menti kastélyuk több szakaszban épült, mai formáját a XIX. század második felében élt Bánffy Ádám alatt, illetve a század fordulóján érte el. Az említett főúrnak művészi hajlamai voltak, saját műtermében fadomborműveket és porcelánfestéssel dekorált tárgyakat készített. Keze ügyességét dicséri az a domborműves, színes cserépkályha, amelyik még ma is megvan a kastélyban. Ő Wass Albert őse volt. Wass Albert születésével kapcsolatosan itt-ott tévesen írnak. Sokan tévesztik össze Válaszutat az író későbbi lakhelyével. Márpedig ő itt született a szép Bánffy-kastélyban. Édesanyja, Alili (Ilona) Bánffy-lány volt. Sajnálatos módon nincsenek meg az 1957 előtti anyakönyveink, onnan kideríthető lenne, hogy itt is keresztelték-e. Ha ez bebizonyosodna, nyomban állítanánk egy emléktáblát ezen esemény tiszteletére a templomban. Máshol sajnos nem lehet, mert Wass Albertet még mindig háborús bűnösként tartják számon Romániában. Tavaly hunyt el az az idős hívem, Anna néni, aki még emlékezett azokra az időkre, amikor az író szülei elváltak. Az édesanyja talán öngyilkosságot is megkísérelt, így az apánál maradt a kis Albert. Egy-két éves lehetett ekkor, így nem sok emléke maradhatott Válaszútról.

-A választúti Bánffy család talán kicsit masabb volt, mint a többi...

-A bonchidai Bánffyakkal ellentétben, a választúti Bánffy-ág nem volt jó viszonyban a református egyházzal. Az 1850-es években egy egyházi iskolai telek kapcsán veszttek össze az akkori lelkésszel, és talán ekkor vontta meg a bárói udvar a támogatást az egyháztól. A rossz viszony miatt valószínű, nem itt keresztelték lányuk, Alili fiát, a kis Albertet.

De nemcsak a református egyházzal, a bonchidai Bánffy családdal is állandóan vitában álltak. Az a család egészen más volt. Bánffy Miklós egyházmegyei főgondok folyamatosan támogatta egyházközségét is, itt nem volt ilyesmi. Az utolsó Bánffy, Dénes 1945-ben menekült el innen, a '60-as évekig Kolozsváron élt nagy-nagy szegénységben.

A parókia kapujában a múltból a jelenbe fordítja át a szót Vajda tiszteletes. A szemközti egyszintes, pábrlakos házra mutat, amelyben I-IV. osztályos iskola működik:

- Most itt és egy másik épületben tanulnak magyarul a szórvány magyar kisiskolásai. Ha az új törvény lehetővé teszi a felekezeti oktatást, a ház mögötti telken újabb iskolát készülünk építeni. Aztán össze kell szedjük a környék magyar gyermekeit. Endre - fordul oda paptársához -, mert olyan is van közöttük, aki még a nevét sem tudja leírni az anyanyelvén!

A felszólításhoz az autóban fűz magyarázatot útitársam. Mondandóját illusztrálандó meg is állítja autóját a Kolozsvár felé vezető út jobb oldalán lévő Kallós-kúria előtt.

- Válaszútnak ma a *Kallós Zoltán* által létrehozott alapítvány segítségével működtetett szórvány-bentlakás szerez nevet leginkább. A szórvány I-IV. osztályos magyar gyermekei hétközben itt laknak, innen járnak a helyi iskola magyar osztályaiba tanulni. Dicséretes, szép dolog ez. A másik oldalról nézve viszont elgondolkasztató, hogy ezek a gyermekek a hét öt napját szüleiktől távol töltik. A szülői szeretet sem pótolható. De ez valami olyan megoldás, mint mikor a kisebb és nagyobb rossz közül az ember a kisebbik rosszat választja.

A Kallós-kúriában nyaranta csángó gyermekeket is tanítanak, az előbbiekkal szemben ők katolikusok, így engem szoktak hívni, hogy hittanórát és szentmisét tartsak nekik. Szép élmények ezek.

Emlékezetekben élő „erdélyi Versailles”

Szamosújvár felé indulva az útról jobb felé térünk le Bonchidára. Jól látszik, hogy az előzőeknél nagyobb településre érkezünk. A községet országhatárokon túl is híressé tevő hatalmas Bánffy-kastély megmaradt épületrészei messzire látszanak. Az áttanulmányozott leírások alapján valahogy másabbnak képzeltem a települést.

A központba vezető főutca mindkét oldalát rendezett portájú, egyszintes házak szegélyezik, ugyanúgy, mint bárhol a vidéken. - Amikor Bonchidára költöztem, és a lakosok száma felől érdeklődtem, azt mondták, „800 füst van a faluban”... Ennek alapján körülbelül 3000 lélekre lehetett gondolni. A katolikusok száma - a választóiakkal együtt - jelenleg 47 fő. Ezek között vannak romák is, legtöbbszörüknél - jó esetben - a keresztelestől és a temetésből áll az egyházzal való kapcsolat, a két esemény között nemigen történik semmi. Próbáltam pasztorálni őket, nem jártam sikerrel. A hegedűről és még egy-két, őket érdeklő dologról tudunk beszélgetni, Istenről már nem.

Sajnos a katolikus közösség itt is elöregedett, alig van fiatal. Egyetlen kislány, Katica, jár ministrálni a szentmisékre. A székelyföldi helyek egyikén-másikán megszokott a 200-300 fős elsőáldozás, a tömeges gyónás-áldozás csak utópia. Itt még kántor sincsen. Ha kezdem az éneket, akkor folytatják, ha nem kezdem, nem énekelnek, csendes misét mutatunk be. De ennek a kicsinek is lehet és kell örvendeni. Elsősorban a személyes kapcsolatok az értékesek, ilyenek ápolására viszont a nagy közösségekben nem nyílik lehetőség. Örömmre szolgál az is, hogy a templom rendben van, s ez *Kovács Árpád* elődömnek köszönhető elsősorban, ő nagyon sokat dolgozott rajta.

Folytatjuk

* * *

„Erdélyt nem lehet elfelejteni. Ki tudná elfelejteni Erdélyt? Még az idegen se. Még azok is emlékeznek Erdélyre. S különösen, ki ott nőtt fel kisgyerek korától kezdve Erdélyben, az olyan erdélyi, hogy annál erdélyibb már nincs.”

Wass Albert

* * *

Franz Werfel

A Musza Dagh negyven napja

Már a cím jelzi, hogy a *Musza Dagh*, Isten kiválasztott hegye, *Mózes hegye*, a földi paradicsom a regény legfontosabb helyszíne. Musza Dagh szülöttjeit az ádáz török kormány rendeletekkel kiűzte otthonaikból, a halálba deportálta. Úti cél a sivatag volt, melyet viszont soha nem értek el. Ennek következményei mindmáig vannak. Azóta sem ismerik el a török kormányok e gáztettet. Ezeknek a deportálásoknak idejéből emel ki negyven napot az író.

Franz Werfel e regényének felületes ismeretében az olvasó arra gondolhat, hogy egy a sok jajveszékélő holokauszt-regény közül. Ha azonban elolvassa, feleszmél a holokausztoktól megcsömörölt, zsidó jajveszékélésektől, másság dicsőítésétől szelektív hallásúvá vált ember is, hogy ez a könyv az igazi holokausztról szól. Örömyként írja le az örömy nép kegyetlen sorsát, végül mindig egy ősi örömy verset idézve válaszol a fölmerülő kérdésekre: